

Copyright © 2023 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2023 • 11(30) • 23-34

ISSN 2791-8157
 Başvuru | 2 Kasım 2022
 Kabul | 22 Mayıs 2023

Maruz Kalma ve Bırakma Açısından Ergenlerin Sanal Zorbalık Yaşantıları Üzerinde Aile Bütünlük Duygusunun Yordayıcı Rolü*

Merve Ertop**
 Haktan Demircioğlu***

Öz

Bu araştırmanın amacı, maruz kalma ve bırakma açısından ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları üzerinde aile bütünlük duygusunun yordayıcı rolünü incelemektir. Araştırmanın örneklemini 2020-2021 eğitim ve öğretim yılında Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Adapazarı ilçesine bağlı kamu liselerinin 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden 501 lise öğrencisi (363'ü kız ve 138'i erkek) oluşturmuştur. Veriler, "Kişisel Bilgi Formu", "Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ)" ve "Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (ABDÖ)" ile toplanmıştır. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel modele göre tasarlanmıştır. Verilerin analizinde korelasyon ve regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sanal zorbalık ve mağduriyet ile aile bütünlük duygusu arasında negatif yönde düşük düzeyde bir ilişkinin olduğu ve aile bütünlüğü duygusunun sanal zorbalığı yordamada istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular, sanal zorbalık ve mağduriyet ile aile bütünlük duygusu kavramları çerçevesinde tartışılıp yorumlanmış ve uygulayıcılar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Aile Bütünlük Duygusu, Sanal Mağduriyet, Sanal Zorbalık

* Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünde Doç. Dr. Haktan Demircioğlu'nun danışmanlığında yürütülen ve Merve Ertop'un hazırladığı yüksek lisans tezinin bir kısmından üretilmiştir.

** Uzman Çocuk Gelişimci, ASHB Sakarya Çocuk Evleri Sitesi, abaciimerve@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9405-8240

*** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, hdemircioğlu@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5092-1698

Abstract

The aim of this study is to examine the predictive role of sense of family cohesion on adolescents' cyberbullying experiences in terms of exposing others to cyberbullying and being exposed to cyberbullying. The sample of the study consisted of 501 high school students (363 girls and 138 boys) attending the 9th, 10th, 11th and 12th grades of public high schools in the Adapazarı district of Sakarya Province in the 2020-2021 school year. The data were collected with a "Personal Information Form", the "Cyber Victim and Bullying Scale (CVBS)" and the "Sense of Family Cohesion Scale (SFCS)". The study was designed according to the relational model, one of the quantitative research methods. Correlation and regression analyses were used in the analysis of the data. According to the findings obtained in the study, that there is a low negative correlation between cyberbullying and victimization and the sense of family cohesion, and that the sense of family cohesion has a statistically significant negative effect in predicting cyberbullying. The findings were discussed and interpreted within the framework of the concepts of cyberbullying and cyber victimization and the sense of family cohesion, and suggestions were made for practitioners.

Keywords: Adolescence, Sense of Family Cohesion, Cyber Victimization, Cyberbullying

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojisi alanında yaşanan gelişmelerin hızla ilerlediği, hayatın büyük bir alanına yayıldığı ve hatta yaşam üzerinde vazgeçilmez bir rol edindiği görülmektedir. Cep telefonu, tablet, bilgisayar, televizyon gibi teknolojik ürünlerin kullanımındaki artış, kişilerin günlük yaşamında büyük kolaylıklar sağlamakta olup banka işlemlerinin, çeşitli resmi başvuruların, her türlü alışveriş ve görüşmelerin yapılması gibi zaman alacak birçok işlemin zamandan tasarruf edilerek gerçekleştirilmesine imkân sağlamaktadır. Bununla birlikte gençlerin, özellikle ergenlerin büyük bir çoğunluğu elektronik iletişim araçlarını sosyal hayatlarında çok gerekli araçlar olarak görmekte (Agatston ve diğerleri, 2007) ve bu araçlar gençlerin arkadaşlık kurma, sohbet etme, anlık bilgi alışverişinde bulunma gibi çevrimiçi ortamlarda sosyalleşmelerine olanak sağlamaktadır.

2021 yılında dünya genelinde internet kullanımına bakıldığında, çevrimiçi kullanımın Ocak 2020'ye göre %7,3'lük bir artışla (316 milyon yeni kullanıcı) 4,66 milyara ulaştığı, sosyal medya kullanıcılarının ise son 12 ayda 490 milyon artarak 4,20 milyarı aştığı ve dünya nüfusunun yaklaşık %53'ünün sosyal medya kullandığı bilinmektedir. Türkiye'de Ocak 2021'de 66 milyon internet kullanıcısı olduğu, bunun da nüfusun yaklaşık %77'sinin internet kullanıcısı olduğu anlamına geldiği ve kullanıcı sayısının geçtiğimiz yıla göre 3,7 milyon arttığı ve Ocak 2021'de 60 milyon civarı sosyal medya kullanıcısı olduğu belirlenmiştir (Digital 2021 - We Are Social UK, 2021). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 verilerine göre internet kullanım oranının 2021 yılında 16-74 yaş grubundaki kişilerde %82,6'ya ulaştığı, bu oranın bir önceki sene %79 olduğu belirlenmiştir. İnternet kullanım oranı cinsiyet faktörüne göre

incelendiğinde bu oranın erkeklerde %87,7, kadınlarda %77,5 olduğu görülmüştür (TÜİK, 2021). 2020 yılı internet kullanıcılarının verilerine göre ise dünya genelinde ortalama bir internet kullanıcısı her gün yaklaşık 7 saat çevrimiçi ortamda vakit geçirmektedir (Digital 2021 - We Are Social UK, 2021). Verilen istatistikler üzerinden her geçen gün internet kullanımının arttığı söylenebilir.

İnternetin sağladığı kolaylıkların yanı sıra bireyleri olumsuz etkileyebilecek durumların varlığı da yadsınamaz bir gerçektir. Çevrimiçi ortamda bulunan örseleyici/cinsel içerikli video ve fotoğraflar, sanal dolandırıcılıklar ve internet ortamında yapılan tehdit/şantaj gibi pek çok uygunsuz ve zarar verici yeni içerik birey yaşantısına dâhil olmuştur. İnternetin kötü niyetli amaçlarla kullanımı sanal zorbalık olarak bilinen yeni bir problem alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Peker ve diğerleri, 2012). Sanal zorbalık çeşitli araştırmacılar tarafından elektronik zorbalık, siber zorbalık, çevrimiçi zorbalık, dijital zorbalık, internet zorbalığı, çevrimiçi zarar verme gibi kavramlarla adlandırılmıştır (Aktepe, 2013).

Belsey (2006) sanal zorbalığı, bir kişi veya grubun başkalarına kasıtlı olarak zarar vermeyi amaçlayan, tekrarlayıcı ve düşmanca davranışlarını desteklemek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması olarak tanımlamıştır. Bu çerçevede sanal mağduriyet, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla özel ya da tüzel bir kişiliğin, bir birey ya da grubun, ilişkisel ya da teknik tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması olarak ifade edilmiştir (Arıca ve diğerleri, 2012).

Sanal zorbalığın zorbalığa maruz bırakılan ergenlerde çok sayıda olumsuz davranışa sebep olduğu, geleneksel zorbalıkta görülen fiziksel şiddetin aksine kişiye zihinsel, psikolojik ve sosyal açıdan daha büyük zararlar verdiği görülmüştür. Sanal zorbalığın ergenlerin sosyal yaşamlarında, okul başarılarında ve okula devamlarında sorunlara yol açabildiği gibi (Sarı, 2012) psikolojik ve zihinsel açıdan depresyon, öfke, düşmanlık, psikoz ve benzeri birçok ruhsal soruna da sebebiyet verdiği araştırmalarla ifade edilmiştir (Arıca, 2009).

Yapılan bir araştırmaya göre mağdurların uğradıkları zorbalığı bir otorite figürüne söylemede çekimser olduğu ve sadece %24'ünün mağduriyetleri hakkında ebeveynlerine bilgi verdiği belirlenmiştir (Hinduja ve Patchin, 2008). Oysaki aile tarafından verilen sosyal destek bireyin yaşantılarının olumsuz etkilerini önleyecek ve sorunu çözüme ulaştıracak güce sahiptir. Bu bağlamda aile içi dinamiklerin ve bütünlüğün kuvvetli olması önemlidir. Bütünlük duygusu yani uyum becerisi yüksek olan ailelerin zorlukları sağlıklı algılayarak anlaşılabilir kılıp durumu yönetebildiği, olumsuzluklarla başa çıkabildiği, engelleri ve güçlükleri çözebildiği, aynı zamanda bu zorlukların ailenin bütünlük duygusunu arttırdığı kadar kişinin bütünlük duygusunu da arttırdığı ve güçlendirdiği bilinen bir olgudur (Çeçen, 2007). Bunun aksine, bütünlük duygusu zayıf olan ailelerin çocuklarının aile bağlarının ve iletişiminin zayıf olması sonucunda zorba olma olasılığının yüksek olabileceği veya kurban rolünde olsa dahi uğradıkları zorbalığı ailelerinden gelebilecek olası olumsuz tepkilerden dolayı söylemeyi reddedebileceği düşünülmektedir.

Bu bilgiler ışığında kişinin kendisinde olduğu kadar diğer aile üyelerinin de bütünlük duygusuna sahip olması (Antonovsky, 1993) ve aile üyelerinin dışarıdan ve içeriden gelen stres faktörlerini anlamlı kılıp

anlaşılabilir bir şekilde yönetebilme becerisine hakim olması, olası sanal zorbalık ve sanal mağduriyet durumlarını azaltabilecek durumlar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle ergenlerin aile bütünlük duygusu düzeylerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyeti yordayıcı bir güce sahip olabileceği ve etkileyebileceği öngörülmüş, bundan dolayı da maruz kalma ve bırakma açısından ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları üzerinde aile bütünlük duygusunun yordayıcı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Alanyazın incelendiğinde, ergenler ve sanal zorbalık/mağduriyet konusu üzerine yapılmış birçok çalışma olduğu fakat bu çalışmalarda aile bütünlük duygusu açısından karşılaştırmalar yapılmadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmada, maruz kalma ve bırakma arasındaki ilişkinin incelenmesi ve yine -varsa- maruz kalma ve bırakma açısından ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları üzerinde aile bütünlük duygusunun yordayıcı rolünün ortaya konması temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaca ulaşabilme hususunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

- Maruz kalma ve bırakma açısından ergenlerin, sanal zorbalık yaşantıları ile aile bütünlük duygusu arasında bir ilişki var mıdır?
- Ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları üzerinde aile bütünlük duygusu yordayıcı bir güce sahip midir?

Yöntem

Maruz kalma ve bırakma açısından ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları üzerinde aile bütünlük duygusunun yordayıcı rolünü inceleyen bu çalışmada bağımlı değişkenlerin kendi aralarında bir bağa sahip olup olmadığına ve varsa bu bağı açıklayabilme gücüne bakılmıştır. Bu amaçla, nicel araştırma yöntemlerinden değişkenler arasındaki bağı incelemeyi öngören ilişki model kullanılmıştır (Fraenkel ve diğerleri, 2011).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini tespit edebilmek amacıyla, Sakarya Milli Eğitim Müdürlüğü Merkez ilçesine bağlı devlet okullarında 2020-2021 öğrenim yılında 9, 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden öğrencilerin sayısı araştırılmıştır. Sakarya Milli Eğitim Müdürlüğü'nün Strateji Geliştirme biriminden 24/08/2020 tarihinde e-posta yoluyla alınan güncel bilgiye dayanarak 15.081 öğrencinin araştırmanın evrenini oluşturduğu belirlenmiştir.

Araştırma örneklem büyüklüğü, Israel'in (1992) örneklem büyüklüğü hesaplama tablosuna göre ve % 5 hassasiyet düzeyine göre hesaplanmış ve 375 ergenin araştırmanın örneklemi oluşturabileceği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Sakarya Milli Eğitim Müdürlüğü Adapazarı ilçesinin kamuya bağlı beş ortaöğretim kurumunda öğrenimine devam eden 15- 19 yaş aralığındaki 501 ergen (363'ü kız ve 138'i erkek) çalışmanın örneklemi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada ergenlerin demografik bilgilerini belirleyebilmek amacıyla "Kişisel Bilgi Formu", maruz kaldıkları sanal zorbalık düzeylerini değerlendirmek için "Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ)" ve aile bütünlük düzeylerini değerlendirmek için ise "Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (ABDÖ)" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Ergenlerin yaşını, cinsiyetini, kardeş sayısını, devam ettikleri sınıfı, algıladıkları akademik başarı düzeylerini, aile içi iletişim memnuniyetlerini ve algıladıkları aile tutumlarını belirleyecek soruların yanı sıra anne-babanın yaşını, eğitim düzeyini ve algıladıkları ekonomik durum düzeylerini öğrenmeye yardımcı olacak maddeler de yer almaktadır.

Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ): Katılımcıların sanal zorbalık ve mağduriyet düzeylerini değerlendirmek için Çetin ve ark. (2011) tarafından geliştirilen Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ) kullanılmıştır. Ölçek, siber zorbalık ve siber mağduriyet olmak üzere iki paralel formdan oluşmakta ve her iki formda yirmi ikişer sorudan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan kişiler sanal mağdur olma durumlarını 'Bana Yapıldı', sanal zorbalık içeren davranışları yapma durumlarını ise 'Ben Yaptım' bölümünde yer alan (1) Asla, (2) Nadiren, (3) Bazen, (4) Sık Sık ve (5) Daima olmak üzere 5'li Likert tipi derecelendirme kullanarak işaretlemektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 22, en yüksek puan ise 110'dur. SMZÖ bölümünden alınan yüksek puanlar kişinin sanal zorbalık içeren davranışlar gösterdiğini, SMÖ bölümünden alınan yüksek puanlar ise sanal zorbalığa maruz kalma sıklığının fazlalığını ifade etmektedir. Ölçek siber dilsel zorbalık (SDZ), siber sahtecilik (SS) ve kimliğini gizleme (KG) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır (Yaman ve Sönmez, 2015).

Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (ABDÖ): Katılımcıların aile bütünlük duygu düzeylerini değerlendirebilmek için Çeçen'in (2007) Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını gerçekleştirdiği Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (ABDÖ) kullanılmıştır. Orjinal ölçek Antonovsky ve Sourani (1988) tarafından öncelikle 26 madde olarak hazırlanmış daha sonra Sagy (1998) tarafından sadeleştirilerek 12 maddelik kısa formu oluşturulmuştur. Ölçeğin Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için Çukurova Üniversitesinde farklı bölümlerde öğrenim gören 562 öğrenci ile çalışılmıştır. Ölçek ergenlere ve yetişkinlere uygulanabilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, cevaplayan kişinin ailesiyle ilgili bütünlük duygusunun güçlü ve yüksek olduğunu göstermektedir. Türkçeye çevrilmesinin ardından geçerlik için faktör analizi, benzer ve farklı ölçekler geçerliliği yapılmış; güvenilirlik için Cronbach alfa ve test tekrar test katsayıları hesaplanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci öncesinde Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Kuruluna başvuru yapılmış ve söz konusu araştırmanın etik olduğuna dair onay alındıktan sonra 35853172-755.02.01 sayı ve 26/10/2020 tarihli karar yazısı ile Sakarya Milli Eğitim Müdürlüğüne araştırma izni için başvuruda bulunulmuştur. Araştırma izni çıktıktan sonra E-74060378-44-19199156 sayı ve 14/01/2020 tarihli karar yazısı ile veri toplama aşamasına geçilmiştir.

Veri toplama süreci pandemi koşullarına göre düzenlenerek kişisel bilgi formu ve ölçekler Google Form'a aktarılmıştır. Araştırma çerçevesinde Adapazarı ilçesinde yer alan okul idarecileriyle iletişime geçilmiş, görüşmeler neticesinde beş ortaöğretim kurumu çalışmayı onaylamıştır. Çalışma için izin alınan okul idarecilerine formlar çevrimiçi şekilde gönderilmiş ve idareciler de öğrencilere çevrimiçi ulaştırmıştır. Ölçeklerin uygulamasına başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ve süreç hakkında detaylı bilgi yazılı olarak beyan edilmiş ve onayları alındıktan sonra formun doldurulması

sağlanmıştır. Formlarda, öğrencilerin araştırmayı yapan kişilere gerekli olan durumlarda ulaşabilmeleri için araştırmacıların iletişim bilgilerinin yer aldığı bilgi notu sunulmuştur. Gerekli izinler alınarak iletişime geçilen okul idarecilerine veri toplama süreci boyunca her on günde bir gerekli hatırlatmalar yapılarak anketlerin doldurulması sağlanmıştır. Verilerin toplanmasına 2021 yılı Şubat ayında başlanmıştır ve 2021 yılı Nisan ayında veri toplama süreci tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında; Kişisel Bilgi Formu, Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ) ve Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (ABDÖ) aracılığıyla toplanmış olan veriler SPSS 22 paket programına aktarıldıktan sonra analizleri yapılmıştır. Verilerin analizinde ilk olarak hangi testlerin uygulanacağına karar vermek amacıyla karşılanması gereken varsayımlar test edilmiştir. Dağılımın normalliğine karar vermek için Kolmogorov-Smirnov, normal dağılımın diğer varsayımları olan çarpıklık- basıklık değerleri ve histogram grafiğinden faydalanılmıştır. Kolmogorov-Smirnov testlerinden elde edilen anlamlılık düzeyinin 0,05'ten küçük olması çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 2,0$ aralığının dışında olması ve çarpıklık katsayısının standart hatasına oranının $\pm 1,96$ değerini aşması sebebi ile değerlerin normal dağılımdan saptığı değerlendirilmiş ve analizler parametrik olmayan testler ile gerçekleştirilmiştir (George ve Mallery, 2010). Bağımsız iki grubun karşılaştırmasında Man Whitney-U testi, bağlantısız iki ya da daha fazla grubun karşılaştırılmasında Kruskal Wallis-H testi, farkın kaynağının belirlenmesi için post hoc testlerinden Bonferroni testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki bağlantıya Spearman korelasyon katsayısı ile bakılmıştır. Bağımlı bir değişken ile bir veya daha fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi tahmin edebilmek için ise regresyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen değerlerin anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında 0.05 anlamlılık düzeyi ölçüt olarak alınmıştır ve $<0,05$ olması durumunda değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin veya farklılığın olduğu; $p>0,05$ olması durumunda ise anlamlı bir farklılığın veya ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma kapsamındaki örneklem grubundan elde edilen veriler ışığında, maruz kalma ve bırakılma açısından ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları ile aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkileri ortaya koyan korelasyon analizi ile yine maruz kalma ve bırakma açısından ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları üzerinde aile bütünlük duygusunun yordayıcı rolünü ortaya koymak için yapılan regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1'de Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Bana Yapıldı Formu) ve Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği değişkenlerinin korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Bana Yapıldı Formu) ve Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği Değişkenlerinin korelasyon analiz sonuçları.

	Spearman's rho	Dilsel Zorbalık	Kimlik Gizleme	Siber Sahtecilik	Genel Toplam
Anlaşılabilirlik	r	-0,23	-0,13	-0,21	-0,25
	p	0,01*	0,01*	0,01*	0,01*
Yönetebilirlik	r	-0,07	-0,02	-0,07	-0,08
	p	0,12	0,62	0,12	0,07
Anamlılık	r	-0,10	-0,07	-0,14	-0,18
	p	0,03*	0,12	0,01*	0,01*
ABDÖ	r	-0,17	-0,10	-0,17	-0,20
	p	0,01*	0,03*	0,01*	0,01*

*p<0,05

Tablo 1 incelendiğinde, Anlaşılabilirlik puanları ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin (Bana Yapıldı Formu) Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme, Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu bağlamında, anlaşılabilirlik düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık davranışlarına maruz kalma durumlarının azaldığı ifade edilebilir.

Aynı tabloda anlamlılık puanları ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin (Bana Yapıldı Formu) Dilsel Zorbalık ve Siber Sahtecilik alt boyutları ile ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişkinin olduğu ortaya konmaktadır. Bu sonuç üzerinden, anlamlılık düzeyi arttıkça ergenlerin siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık davranışlarına maruz kalma durumlarının azaldığı belirtilebilir.

Son olarak Aile Bütünlük Duygu Düzeyi Ölçeği'nin toplam puanı ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin (Bana Yapıldı Formu) Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme, Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu bulguya dayanarak, aile bütünlük duygu düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık davranışlarına maruz kalma durumlarının azaldığı söylenebilir.

Tablo 2 Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Ben Yaptım Formu) ve Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği Değişkenlerinin korelasyon analizi ile ilgili sonuçlarına yer vermektedir.

Tablo 2. Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Ben Yaptım Formu) ve Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği Değişkenlerinin korelasyon analiz sonuçları

	Spearman's rho	Dilsel Zorbalık	Kimlik Gizleme	Siber Sahtecilik	Genel Toplam
Anlaşılabilirlik	r	-0,23	-0,13	-0,17	-0,22
	p	0,01*	0,01*	0,01*	0,01*
Yönetebilirlik	r	-0,08	-0,02	-0,02*	-0,06
	p	0,06	0,62	0,60	0,17
Anlamlılık	r	-0,17	-0,11	-0,15	-0,16
	p	0,01*	0,02*	0,01*	0,01*
ABDÖ	r	-0,19	-0,11	-0,14	-0,17
	p	0,01*	0,02*	0,01*	0,01*

*p<0,05

Tablo 2 incelendiğinde, Anlaşılabilirlik puanları ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin (Ben Yaptım Formu) Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme ve Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu bulgu üzerinden, anlaşılabilirlik düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık yapma davranışlarının azaldığı söylenebilir.

Aynı tabloda Anlamlılık puanları ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin (Ben Yaptım Formu) Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme ve Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişkinin olduğu ortaya konmaktadır. Bu sonuca göre, anlamlılık düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık yapma davranışlarının azaldığı belirtilebilir.

Son olarak Aile Bütünlük Duygu Düzeyi Ölçeği'nin toplam puanı ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin (Ben Yaptım Formu) Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme ve Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre ise, aile bütünlük duygu düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık yapma davranışlarının azaldığı ifade edilebilir.

Tablo 3'te Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği alt boyut puanlarının Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Bana Yapıldı Formu) puanlarını yordamasına ilişkin çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3. Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği alt boyut puanlarının Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Bana Yapıldı Formu) puanlarını yordamasına ilişkin çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları.

Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık (Bana Yapıldı)						
Bağımsız değişken	B	S. Hata	β	t	P	Durbin-Watson
Sabit	1,77	0,07		7,41	0,01	2,01
ABDÖ-K	-0,05	0,01	-0,16	-3,86	0,01	
R²: 0,029	F: 13,93					
<i>Düzeltilmiş R²: 0,027</i>	p: 0,01					

Tablo 3'te Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (Bana Yapıldı Formu) alt boyut puanlarının Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği puanlarını yordamasına ilişkin kurulan modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir [F(1,428)=13,93 p<0,05]. Aile bütünlük duygusu alt puanlarının, siber mağduriyet (Bana Yapıldı Formu) puanlarını yordamada istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde bir etkisi olduğu görülmektedir (p<0,05, R²: 0,027). R²: değerine bakıldığında modelin çok güçlü olmadığı bağımlı değişkendeki varyansın %2,7'sini açıklayabildiği görülmektedir. Bu bağlamda Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'ni yordamada başka bağımsız değişkenlerin de eklenebileceği söylenebilir.

Standardize regresyon katsayısına göre, aile bütünlük duygu puanlarındaki 1 birimlik standart sapma değişimi siber mağduriyet (Bana Yapıldı Formu) puanlarında -0,16'lık bir standart sapma değişimine etki etmektedir.

Tablo 4'te Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği alt boyut puanlarının Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Ben Yaptım Formu) puanlarını yordamasına ilişkin çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 4. Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği alt boyut puanlarının Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği (Ben Yaptım Formu) puanlarını yordamasına ilişkin çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları.

Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık (Ben Yaptım)						
Bağımsız değişken	B	S. Hata	β	t	P	Durbin-Watson
Sabit	3,10	0,06		19,25	0,01	2,02
ABDÖ-K	-0,04	0,01	-0,17	-3,90	0,01	
R²: 0,030	F : 15,17					
<i>Düzeltilmiş R²: 0,028</i>	p : 0,01					

Tablo 4'te Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği (Ben Yaptım Formu) alt boyut puanlarının Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği puanlarını yordamasına ilişkin kurulan modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir [F(1,428)=15,17 p<0,05]. Aile bütünlük duygusu alt puanlarının, siber zorbalık (Bana Yapıldı Formu)

puanlarını yordamada istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde bir etkisi olduğu görülmektedir. ($p < 0,05$, $R^2: 0,028$). R^2 : değerine bakıldığında modelin çok güçlü olmadığı bağımlı değişkendeki varyansın %2,8'sini açıklayabildiği görülmektedir. Bu bağlamda Aile Bütünlük Duygusu Ölçeği'ni yordamada başka bağımsız değişkenlerin de eklenebileceği söylenebilir.

Standardize regresyon katsayısına göre, aile bütünlük duygu puanlarındaki 1 birimlik standart sapma değişimi siber zorbalık (Ben Yaptım Formu) puanlarında -0,17'lik bir standart sapma değişimine etki etmektedir.

Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde maruz kalma ve bırakma açısından ergenlerin sanal zorbalık yaşantıları üzerinde aile bütünlük duygusunun yordayıcı rolünün farklılaşıp farklılaşmadığı alana ait yazın çerçevesinde tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma bulguları incelendiğinde; Anlaşılabilirlik puanları ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme ve Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu durum Anlaşılabilirlik düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık gösterme davranışlarını sergilemesinin ve buna maruz kalmasının azaldığını göstermektedir. Bu bağlamda, ergenin ailesinde aile bütünlük duygusu ölçeği alt boyutu olan anlaşılabilirlik duygusunun yüksek düzeyde olmasının, ergenin içsel ve dışsal uyarıları, tehlikeleri, sorunları net bir şekilde algılamasında ve bunlara yönelik çözüm üretebilmesinde etkili olabileceği, bu farkındalıkla da elektronik ortamın getirdiği olumsuz durumları iyi analiz edebileceği, sorunlarla mücadele edebileceği ve uzak kalabileceği yorumu yapılmaktadır. Çeçen (2007), anlaşılabilirlik duygusu güçlü olan kişilerin çevresinden gelen tehlikeleri daha net algıladıklarını, karşılaştıkları stres durumlarını daha iyi yönetilebildiklerini, kendileri ve çevreleriyle ilgili kaynakları harekete geçirebildiklerini ve daha iyi kullandıklarını ifade etmiştir. Literatürde bu çalışmadaki değişkenlerin kullanıldığı benzer çalışmalara erişilememiştir ancak aile içi iletişimin güçlü olduğu ailelerde büyüyen ergenleri konu alan çalışmalar bulunmaktadır. Olumlu aile ikliminde yetişen ergenlerin aile dışındaki ilişkilerinin de olumlu olduğu ve bencillik, öfke, yargılama, paylaşmama, kötümserlik ve yalnızlık gibi olumsuz durumları daha az yaşadığı çalışmalarla desteklenmiştir (Çalışkan ve Aslander, 2014).

Araştırma bulgularına göre Anlamlılık puanları ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme ve Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Anlamlılık düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık yapma davranışları sergilemesinin ve buna maruz kalmasının azaldığı görülmektedir. Bir başka deyişle anlamlılık boyutu yüksek olan ailelerde yetişen ergenler karşılaştıkları zorbalık olaylarında sorunla mücadele etmeyi ve sorunun üstesinden gelmeyi daha anlamlı bulmaktadırlar. Bu sonucun aile içerisindeki bağın kuvvetliliği, problemleri çözmeye kabiliyeti, sorunlarla baş etme becerisi ve yaşamdan aldığı doyum ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim Çeçen (2008) yaptığı bir çalışmada, anlamlılık duygusu yüksek olan bireylerin yaşam doyumunun da yüksek olduğu sonucuna erişmiştir. Bir çalışmada (Ybarra ve diğerleri,

2007) sanal zorbalık ve mağduriyetin her beş ergenden ikisinde depresyon ve anksiyete bozukluğu semptomlarına neden olduğu bulunmuş ve bu sonuca dayanarak depresyon ve anksiyete yaşayan bireyin yaşamdan aldığı doyumun daha az olabileceği ve bu sebeple sorunları algılayıp anlamlı bulacak motivasyon kaynağını bulamayabileceği ve çözüm üretmekte zorluk yaşayabileceği belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre Aile Bütünlük Duygu Düzeyi Ölçeği toplam puanı ile Siber Mağdur ve Zorbalık Ölçeği'nin Dilsel Zorbalık, Kimlik Gizleme ve Siber Sahtecilik alt boyutları ve ölçeğin toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişki vardır. Aile bütünlük duygu düzeyi arttıkça ergenlerin kimlik gizleme, siber sahtecilik yapma ve dilsel zorbalık yapma davranışları sergilemesinin ve buna maruz kalmasının azaldığı görülmektedir. Bir başka deyişle aile bütünlük duygusu yüksek olan ailelerde yetişen ergenlerin, maruz kalınan stres verici sanal zorbalık olaylarını daha kolay bir biçimde yönetebilecekleri, motivasyon kaynaklarını daha iyi kullanabilecekleri ve hatta bu stres veren durumun benliklerine katkıda bulunabileceği ve bu nedenle kişiliklerini daha güçlü kılabileceği söylenebilmektedir. Literatürde aile bütünlük kavramını tam karşılama da aile ilişkileri üzerine yapılmış araştırmalar mevcuttur. Khurana ve arkadaşlarının (2015) yaptığı araştırmada; aile ilişkileri ve bağı kuvvetli olan ergenlerin daha az sanal zorbalığa maruz kaldıkları sonucunu elde etmişlerdir. Bu da aile ilişkileri olumlu olan bireylerin bütünlük duygularının da yüksek olabileceği ve sanal zorbalık ve mağduriyete karşı daha güçlü ve çözüm odaklı olabilecekleri yorumunu beraberinde getirmiştir.

Nitekim çalışmanın regresyon analizinden elde edilen bulgular da Aile Bütünlük Duygu Düzeyi Ölçeği'nin Anlaşılabilirlik ve Anlamlılık alt boyutları ve ölçeğin toplam puanının (negatif etki) ergenlerde görülen sanal zorbalık ve mağduriyet davranışlarını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yordayabildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda çalışma aile bütünlük duygusu daha güçlü ergenlerin sanal zorbalık davranışları göstermede daha geri durduğunu ve mağduriyet yaşama riskinin de daha az olduğunu ortaya koymuştur.

Öneriler

Bu kısımda, araştırma bulguları üzerinden ulaşılan sonuçlar açısından sunulabilecek önerilere yer verilmiştir.

- Eğitim kurumlarında, sanal zorbalık yapan ya da sanal zorba davranışlarına maruz kalan ergenlerin eğitimciler tarafından fark edilebilmeleri için eğitimcilere “sanal zorbalık, sanal mağduriyet, sanal zorbanın ve sanal mağdurun özellikleri ve sanal zorbalık ve mağduriyet nedenleri ve etkileri” başlıklarını içeren hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Bu sayede eğitimcilerin zorbalığı fark etme ve müdahale etme becerileri geliştirilebilir.
- Sanal zorbalık ve mağduriyet konusunda ailelerin ve çocukların farkındalık düzeyinin artması ve sorunlar nasıl başa çıkabileceklerinin öğretilmesi için günlük hayatta uygulanacak şekilde düzenli ve sistematik eğitimlerin verilmesi sağlanabilir.
- Literatüre bakıldığında, ergenlerin sanal ortamda fazla vakit geçirme nedenlerinden en önemlisi ve en önde geleni boş vakit değerlendirme ve can sıkıntısı olduğu görülmüştür. Bu

durumu minimize etmek adına, okul rehberlik servislerinin aileleri ve ergenleri sanatsal ve sportif faaliyetlere yönlendirmesi ve teşvik etmesi sağlanabilir.

- Ulusal literatürde aile bütünlük duygusu kavramına yönelik sınırlı ve az sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Bu kavramla ilişkili olarak ele alınabilecek değişkenler çeşitlendirilerek farklı çalışmalar literatüre kazandırılabilir.
- Benzer çalışmalar farklı yaş grupları üzerinde ve/veya daha büyük örneklem gruplarıyla yapılabilir.
- Yapılan bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bulunmuş olan nicel veriler, bazı değişkenler ve ilişkilerin altında yatan sebepler hakkında bilgi verememektedir. Bundan dolayı daha sonra yapılacak araştırmalarda karma ya da nitel araştırma metodları kullanılarak daha detaylı sonuçlar ortaya konabilir.
- Konuyu derinlemesine detaylandırmak ve inceleyebilmek adına, erken çocukluk döneminden başlanılıp, belli bir yaşa kadar aile bütünlük duygusu ve sanal zorbalık/mağduriyet üzerine boylamsal çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Araştırma sadece Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı devlet okullarının orta öğretim grubunda yürütülmüştür. Bu bağlamda, özel lise gruplarında da uygulanarak gruplar arası benzerlik ve farklılıklarla ilgili karşılaştırmalı bir araştırma yapılabilir.

The Predictive Role of the Sense of Family Cohesion in Adolescents' Experiences of Exposure and Being Exposed to Cyberbullying*

*Merve Ertop***

*Haktan Demircioğlu****

Introduction

It is seen that the developments in the field of information and communication technology are progressing rapidly and take place in a large area of life and even have an indispensable role in life. It is an undeniable fact that in addition to the conveniences provided by the Internet, it also has harmful aspects that will affect individuals negatively in many ways. A lot of inappropriate and harmful new contents such as harassing/sexually explicit videos, photos, virtual fraud, threats/blackmail have been encountered on the internet. The use of the Internet for malicious purposes has led to the emergence of a new problem area known as cyberbullying (Peker et al., 2012). Cyberbullying has been named by various researchers using different concepts such as electronic bullying, cyberbullying, online bullying, digital bullying, internet bullying, online harming (Aktepe, 2013).

Cyber victimization, on the other hand is expressed as the situation in which an individual or group is exposed to harmful behaviours and experiences material or moral victimization from these behaviours (Arıca et al., 2012).

According to a study, it was concluded that the victims were reluctant to tell an authority figure about the bullying they were subjected to, and only 24% of them informed their parents about their

* This article was partly produced from Master's thesis which is prepared by Merve Ertop and conducted under the supervision of Assoc Prof Haktan Demircioğlu.

** AChild Development Specialist, Sakarya Children's Homes, abaciimerve@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9405-8240

*** Associate Professor Dr., Hacettepe University Faculty of Health Sciences Department of Child Development, hdemircioglu@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5092-1698

victimization (Hinduja & Patchin, 2008). However, the social support to be provided by the family will prevent negative experiences of the individual and has the power to solve the problem when necessary. In this context, it is important to have strong family dynamics and cohesion. It is a well-known fact that families with a high sense of cohesion, that is, families with high adaptability, can perceive difficulties in a healthy way, make them understandable, manage the situation, cope with negativities, overcome obstacles and difficulties, and at the same time, these difficulties increase and strengthen the sense of unity of the individual as well as increase the sense of family cohesion (Çeçen, 2007). On the contrary, it is thought that the children of families with a weak sense of cohesion may have a high probability of being a bully as a result of poor family ties and communication, or may refuse to tell about the bullying they have suffered even if they are in the role of victim because of possible negative reactions from their families.

In the light of this information, it is thought that having a sense of cohesion in the family (Antonovsky, 1993) and the ability of families with a high sense of cohesion to make sense of external and internal stressors and to manage them in an understandable way can reduce possible cyberbullying and cyber victimization situations. For this reason, it was predicted that the level of sense of family cohesion could predict and influence cyberbullying and cyber victimization, and therefore, it was aimed to examine the predictive role of family cohesion on adolescents' cyberbullying experiences in terms of exposing others to cyberbullying and being exposed to cyberbullying.

Method

The sample of the study consisted of 501 high school students (363 girls and 138 boys) attending the 9th, 10th, 11th and 12th grades of public high schools in the Adapazarı district of Sakarya Province in the 2020-2021 school year. The data were collected with a "Personal Information Form", the "Cyber Victim and Bullying Scale (CVBS)" and the "Sense of Family Cohesion Scale (SFCS)". The study was designed according to the relational model, one of the quantitative research methods. Correlation and regression analyses were used in the analysis of the data.

Results

There is a statistically significant, weak and negative correlation between the understandability scores and the sub-dimensions of linguistic bullying, identity concealment, cyber deception of the Cyber Victim and Bullying Scale, as well as the total score of the scale. Thus, it can be stated that as the adolescent's sense of family cohesion increases, virtual victimization situations decrease.

There is a statistically significant, weak and negative correlation between the meaningfulness scores and the sub-dimensions of linguistic bullying, identity concealment, and cyber deception of the Cyber Victim and Bullying Scale, as well as the total score of the scale. According to this finding, it can be stated that cyberbullying behaviours decrease as the level of family integrity increases.

The model established to predict the Cyber Victim and Bullying Scale scores based on the sub-dimension scores of the Sense of Family Cohesion Scale (It was done to me form) was found to be statistically significant [$F(1.428)=15.17, p<0.05$]. It was observed that the sub-dimension scores of sense

of family cohesion have a statistically significant negative effect on predicting cyberbullying scores ($p<0.05$, $R^2: 0.027$).

The model established to predict the Cyber Victim and Bullying Scale scores based on the sub-dimension scores of the Sense of Family Cohesion Scale (I did it form) was found to be statistically significant [$F(1.428)=15.17$, $p<0.05$]. It was observed that the sub-dimension scores of sense of family cohesion have a statistically significant negative effect on predicting cyberbullying scores ($p<0.05$, $R^2: 0.028$).

Discussion and Conclusion

As the level of family cohesion increases, it is seen that adolescents exhibit and are exposed to behaviors such as hiding their identity, cyber fraud, and language bullying less. In other words, it can be said that adolescents who grow up in families with a high sense of family cohesion can more easily manage stressful cyberbullying events they are exposed to, use their motivation resources better, and even that this stressful situation can contribute to their selves and therefore make their personalities stronger. Khurana et al. (2015) found that adolescents with strong family relationships and bonds are less exposed to cyberbullying and victimization. This suggests that individuals with positive family relationships may also have a high sense of integrity and may be stronger and solution-oriented against cyberbullying and victimization.

As a matter of fact, the findings obtained from the regression analysis of the study emphasize that it can predict cyberbullying and victimization behaviours in adolescents in a statistically significant way. The adolescents having strong bonds, trust, love, communication and ability to cope with problems and produce solutions are exposed to less cyberbullying and victimization.

Kaynakça/References

- Agatston, P. W., Kowalski, R., ve Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 59–60. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.09.003>
- Aktepe, E. (2013). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet. *Yeni Symposium: Psikiyatri, Nöroloji ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 51(1), 31–36.
- Antonovsky, A. (1993). The structure and properties of the coherence sense of coherence scala. *Social Science & Medicine*, 36(6), 725–733. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(93\)90033-Z](https://doi.org/10.1016/0277-9536(93)90033-Z)
- Antonovsky, A., & Sourani, T. (1988). Family sense of coherence and family adaptation. *Journal of Marriage and Family*, 50(1), 79–92. <https://doi.org/10.1111/jnu.12045>
- Arıca, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 34(34), 167–184
- Arıca, O. T., Tanrıku, T. ve Kınay, H. (2012). Siber Mağduriyet Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 1–6. <http://toad.edam.com.tr/sites/default/files/pdf/siber-magduriyet-olcegi-toad.pdf>
- Belsey, B. (2006). Cyberbullying: an emerging threat to the “always on” generation. 17 Haziran 2022 tarihinde <https://billbelsey.com/?cat=13> adresinden erişildi.
- Çalışkan, N. ve Aslander, M. (2014). Aile içi iletişim ve siber yaşam: Teorik bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 263–27.

- Çeçen, A. R. (2007). Aile Bütünlük (tutarlılık) Duygusu Ölçeği (abdö- k) kısa formunun Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7 (3), 1199-1220.
- Çeçen, A. R. (2008). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunu yordamada bireysel bütünlük (tutarlılık) duygusu, aile bütünlük duygusu ve benlik saygısı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 4(1), 19-30.
- Çetin, B., Yaman, E., ve Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability. *Computers and Education*, 57(4), 2261-2271. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.06.014>
- Fraenkel J.R., Wallen, N.E. ve Hyun, H.H. (2011). *How To Desing and Avaluate Research In Education*. Mc Graw Hill.
- George, D. ve Mallery, P. (2010). SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference (10. Baskı). Pearson Education, Inc.
- Hinduja, S., ve Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129-156. <https://doi.org/10.1080/01639620701457816>
- Israel, G. D. (1992). Determining Sample Size. *Malaysian Journal of Medical Sciences*, 10(2), 84-86.
- Khurana, A., Bleakley, A., Jordan, A. B., & Romer, D. (2015). The protective effects of parental monitoring and internet restriction on adolescents' risk of online harassment. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(5), 1039-1047. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0242-4>
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206.
- Sagy, S. (1998). Effects of personal, family adn community characteristics on emotional reactions in a stress situation. *Youth & Society*, 29(10), 311-329. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10899641>
- Sarı, S.V. (2012). Cyber Bullying, cyber victimization and psychological symptoms: A study in adolescents. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(1), 53-59. <https://doi.org/10.14812/cufej.2012.005>
- TÜİK (2021). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2021. 20 Kasım 2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) adresinden erişildi
- We Are Social UK (2021). 17 Haziran 2021 tarihinde <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-uk/> adresinden erişildi.
- Yaman, E., & Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin siber zorbalık eğilimleri. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(1), 18-31. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/290288>
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., ve Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 42-50. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.09.004>